

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն. Մ. Ա. Մ. Ո. Ի. Լ. Ը

Նորածնիմ օրագիրներ. — Կովկասեամ գրականութիւնը. — Պօլսական Մամուլի կերպարամափոխումները. — Հայ օրագիր ի Զմիւռնիա. հայ օրագիր ի Մարդաստ. — Ներկայապէս հրատարակուող հայ թերթիքներ թիւը. — Ամօնը հասակարարութիւնը իրենց ուղղութեամբ և ծրագրիմ հասնատ.

Փոփոխութիւններ՝ հայկական մամուլին մէջ՝ այնքան յանկարծական են և երազ՝ որ հայ հասարակութեան մեծագոյն մասին անծանօթ պէտք է ըլլայ մեր պարբերական գրականութեան ներկայ կացութիւնը:

Մի քանի թերթեր՝ որոնց անունները այնքան ընտանեցած էին հայ ժողովրդեան — Մշակ, Մուրճ, գիտական Լոյսը — և որոնք գրական անցեալի մը հմայքովն օծուած էին՝ տեղի կու տան նորագոյններու:

Բայց հին զինուոր՝ իրական ինչպէս զաղափարական դաշտի վրայ՝ աւելի վստահութիւն մը կը ներշնչէ:

Հագիւ փայտիկի փակումը և ժայռի ծնունդը ծանուցած էինք և հաւ վերջինս ալ կը խափանուի թիֆլիզու նահանգապետին հրամանաւ:

Ժայռին կը յաջորդէ Խարիսխը, Կովկասու միակ հայկական օրաթերթը որ առայժմ ոչ մէկ նախանձորդ ունի իր գործունէութեան ասպարէզին վրայ:

Թիֆլիզու մէջ պիտի հրատարակուին Մրրիկ և Շատիղ անուամբ օրաթերթերը, առաջինը Պ. Յակոբ Արխատկեանէ, վերջինը Շ. Յովհաննիսեանէ խմբագրուած:

Նոր Նախիջևան՝ ուր ի վաղուց Նորկեանք շարթաթերթը կը հրատարակուէր, իր օրաթերթին եւս կ'ունենայ. — Մեր ձայնը:

Լոյս նաև Լէնկթիմուրի հայրենիքէն:

Սմբղանտի մէջ կազմակերպուած է հայկական ընկերութիւն մը «Մամուլ» անուամբ, որ իր օրագիրն ևս պիտի ունենայ և անոր գոյութիւնը պիտի ապահովուի

ոչ միայն բաժանորդագրութեամբ, այլ և ընկերութեան զբամազութիւնով:

Պօլսական թերթերը յարատև կերպարանափոխութեանց մէջ են: Լոյս՝ քահանայից թերթ՝ կանանց կ'անցնի, իսկ վերջիններուս պաշտօնաթերթը՝ Մարդիկ՝ կը յատկացուի պատանեաց, իրեն խմբագիր ունենալով Պօլսոյ լաւագոյն օրագրողներէն մին, Պ. Յակոբ Տէր-Յակոբեանը:

Արեւիկը թերթի խմբագրութիւնը Մագիստրոս Ա. Թոփանեանէն անցած է Գաւրիէի Տֆ. Պօլսեանի, կրելով այս առթիւ տպագրական մի քանի փոփոխութիւններ:

Իզմիրի մէջ Բարսեղ. Տֆ. Քէշիշեան պիտի հրատարակէ օրագիր մը՝ «Արշալոյս» անունով:

*

Ներկայապէս 40ը չանցնիր հայ թերթերու թիւը. գրական ամիւնութեան շրջան մ'է, հակապատկերը նախորդ տարւոյ եւս ունեւուն կեանքին: Ահաւասիկ պատկերը այն թերթերուն՝ որ կը ստացուին ներկայապէս:

Ազատ բեմ — Գահիրէ

Ազատ խօսք — Աղեքսանդրիա

Ազգ — Պոսթըն

Ախուրեան — Աղեքսանդրապօլ

Աղբիւր — Թիֆլիզ

Անահիտ — Փարիզ

Արարատ — Էջմիածին

Արեւելեան մամուլ — Զմիւռնիա

Արեւելք — Պօլիս

Արմէնիա — Մարսիլիա

Բանասէր — Բարիզ

Բիւզանդիոն — Պօլիս
 Բիւրական — Պօլիս
 Դրօշակ — Ժընէվ
 Երիտասարդ Հայաստան — Նիւ — Եօրը
 Իրաւունք — Վառնա
 Լոյս — Պօլիս
 Լոյս — Ամերիկա
 Լուսարեւ — Գահրիէ
 Խաղաքաւ — Թիֆլիզ
 Ծաղիկ — Պօլիս
 Կոչնակ — Պոսթըն
 Հայրենիք — Պոսթըն
 Հանդէս Ամօրեայ — Վիեննա
 Հնչակ — Բարիզ
 Զայն հայրենեաց — Պոսթըն
 Մանգուէի էֆըհար — Պօլիս
 Մէնմուլայի արպար — Պօլիս
 Յուշարար — Թիֆլիս
 Նոր Կեանք — Նախիջևան
 Շիրակ — Աղեքսանդրիա
 Պատանի — Լոնտրա
 Ռազմիկ — Ֆիլիպէ
 Քաղաքացի — Ֆրէզնօ.

Ամէն անգամ երբ հարկ ըլլայ հայ
 Թերթերու վրայ խօսիլ՝ ժամանակազրա-
 կան կամ այբբենական կարգն է որ կը
 նախընտրուի:

Բայց տարեթիւր և կամ անունը չէ՝ որ
 Թերթի մ'էութիւնը կը կազմէ, այլ անոր
 ձգտումը, գաղափարականը, ուղղութիւնը:

Ապագային՝ երբ Թերթերու ուսումնա-
 սիրութիւնը գիտութեան մը պիտի վերա-
 ծուի, անոնց դասակարգութիւնն ալ պէտք
 է ըլլայ նուազ երախայական, այլ լուրջ,
 հիմնուած այն գաղափարներուն վրայ՝ որ
 անոնց զանազանութիւնը և գոյութեան
 պատճառը կը կազմեն:

Մամուլը ժողովրդեան մը կեանքը կը
 ներկայացնէ:

Պէտք է բաժնուի այնպէս՝ ինչպէս է
 ժողովուրդը. — կուսակցութեանց համե-
 մատ:

Այս մեթոտը ներկայացման համար իսկ
 աւելի դիւրութիւն կ'ընծայէ, ազատելով
 կրկնութեանց հարկէն. նոյն կուսակցու-

թեան պատկանող Թերթերը՝ նոյնպիսի
 բովանդակութիւն մ'ալ կ'ունենան, և իւ-
 րաքանչիւրին վրայ առանձինն խօսելու
 համար՝ հարկ պիտի ըլլայ առանձինն յի-
 շատակել նաեւ այն՝ ինչ որ հասարակաց
 յատկանիւր մ'է:

Կուսակցութիւնները կը զանազանուին
 ոչ միայն իրենց սկզբունքներով, այլ նաեւ
 կազմակերպութեան եղանակովը. — Թեր-
 թերը անոնց դրօշներն են. անոնց մէջէն
 ստուարաթիւր, միաձուլը, հետեւաբար հը-
 զօրն է

Ա. Ընկերավար խումբը (սոցիալիստ)
 Իր պաշտօնաթերթերն են. Դրօշակ՝
 Զուիցբերիյ մէջ, Խարխիս՝ Կովկասու մայ-
 րաքաղաքին մէջ, Նոր — Կեանք Նախիջև-
 անի, Հայրենիք՝ Ամերիկայի մէջ, Ռազ-
 միկ՝ Բուլղարիոյ:

Իր գաղափարականը. — Կովկասու
 մէջ աշխատաւոր դասակարգին համար
 կռուիլ, անկէ դուրս՝ ազգայնական ծրա-
 զրով:

Կազմակերպութեան դրութիւնը. — ա-
 պակերդոնացման դրութիւնը. ամբողջ մար-
 մին բաժնել իրարմէ անկախ խումբերու,
 որոնց միութիւնն է Ընդհանուր ժողովքը:

Այս խումբի Թերթերը թէպէտ իրարու
 սերտ կերպով միացած և իրարմէ պաշտ-
 պանուած և հաւասարապէս վայելող կու-
 սակցութեան վարկէն՝ իրապէս շատ ան-
 հասարակ են արժէքով:

Խարխիսի գրական օրաթերթ մ'ալ է,
 և այս նորածին լրագրի «Գրական նորու-
 թիւներ» և «Մամուլ» բաժնիները՝ ինչ-
 պէս իր Թերթօններն և Ա. Խաչակեանի
 քերթուածները՝ սիրական էջեր են գրա-
 կանութեամբ հետաքրքրուողներուն հա-
 մար: Այլ Թերթերուն մէջ վտարանդիի
 մարգարէական գոռ երգելը՝ կը թուին
 ժայռերու մէջ տասնապատուած փողերգ-
 ներ. երկնքի հորիզոն մըն են լուրերու
 պատկերացուցած ասոնի իրականութեանց
 մէջ:

Գեղարուեստը կ'ընկերէ ասոնց մէջ գա-
 ղափարի քարոզին:

Բ. Ընկերա-սամկավար խումբը (սոցիալ-դեմոկրատ)

Հելսն (Բարիզ), Չայն հայրենեաց (Պոսթըն), Ազգ (Պոսթըն), Ազատ Բեմ (Եգիպտոս), Երիտասարդ Հայաստան (Նիւ-Եօրք)։

Կուսակցութեան աշխարհայեցողութիւնը. — Մարդկութեան մէջ ոչ մէկ զանազանութիւն ճանչնալ բաց ի դասակարգայիններէն. ամէն ազգի հարուստ իր թըշնամին է, ամէն ազգի աղքատ՝ իր բարեկամը։

Մարքսի այս դրութիւնը սակայն՝ դեռ շատ հեռի է հայկական կեանքի յարմարելէ. ուստի նաև կուսակցութիւնը՝ գործնականին մէջ՝ կը մնայ զուտ ազգայնական, Կովկասու մէջ միայն՝ ընտրութեանց ժամանակ՝ միանալով համազգային ընկերա-սամկավար կուսակցութեան։

Կազմակերպութեան եղանակը. — Կեդրոնացման դրութիւն։ Անհատ մ'է մարմնոյն ընդհանուր ղեկավարը։

Այս խումբի թերթերը բաժնուած են կուսակցութեան նման՝ երեք մասի, (Հին, Վերակազմակ, Նոր-վերակազմակ)։ Այս թերթերու բովանդակութիւնը աւելի զուտ քաղաքական է, և թիւ անգամ գրականութեան նուիրուած. մեր նպատակէն դուրս է մանրամասնութեանց իջնել, դիտումնիս բլլալով միայն ընդհանուր ուղղութիւնը նշանակել։

Գ. Արմենական

Միակ օրագիր. Արմենիա — Դիտելու է որ հայ կուսակցութիւնները իրենց անունը կը ստանան այն թերթէն՝ որ իրենց պաշտօնականն է. Մ. փորթուգալեանի այս թերթին շուրջն ալ ամբողջ կուսակցութիւն մը կար՝ որ պատմական դեր մ'ունեցած է զուտ — ազգային գործունէութեամբ մը։

Գ. Չեղոք — քաղաքականք. այս խումբին կը պատկանին այն թերթերը՝ որոնք ազգային քաղաքականութեան վրայ կեդրոնացուցած են ուղադրութիւններն՝ բայց առանց

որոշ կուսակցութեան մը պատկանելու ներկայացաւ. այսպիսիք են, օրինակ իմն, Անահիտ. համեմատաբար աւելի համա-

կիր երկրորդ կուսակցութեան՝ կը կրէ միշտ սակայն՝ իր բոլոր ուղղութեան մէջ՝ անհատական նկարագիրը. ազգային է, բառին ընդարձակութեամբ, ոչ միայն չսահմանափակելով ո՛ր և է կուսակցութեան ցանկապատին մէջ, այլ նաև գրականութեան ու գեղարուեստի տեսակէտով ալ դիտելով Հայութեան ապագան. Լոռաքեր, ուր Արփիար Արփիարեան գրեթէ ամէն օր ազգային քաղաքականութեամբ կը զբաղի բայց դատապարտելու համար թիւրքիոյ մէջ եղած ապստամբական ապարդին և ֆեոստակար ցոյցեր. նոյնը կ'ընէ իր Շիրակ հանդէսին մէջ. Այս խմբէն Ախտորեան, Իրաւունք, Կոչակ, Քաղաքացի խումբ։

Դ. — Ոչ — քաղաքականք. այս խումբին կը պատկանի հայ թերթերու ստուարագոյն մասը. հեռի ազգային քաղաքականութեան վրայ ազդեցութիւն մ'յառաջ բերելու ձգտումէն, անոնց գաղափարականն է միշտ ազգը բարձրացնել, բայց մտաւորական, քաղաքակրթական ճամբով. այս տեսակի թերթերէն են.

1. Հայրենագիտականք. (ազգային պատմութեան, գրականութեան ու գեղարուեստի նուիրուած). Արարատ, Բազմավեպ, Բանասեր, Հանդես Ամսօրեայ։ Այս թերթերէն Արարատը դժբաղդաբար զուրկ է թէ՛ ներքին և թէ՛ արտաքին բարեմասնութիւններէն՝ որ դիրքը կը յատկանշէին տասնհաւ տարիներ առաջ. Գալուստ Տէր — Մկրտչեանի, Տէր — Մովսէսեանի, Կարապետ Վ.ի ազգային ուսումնասիրութիւնները՝ այլ ևս յիշողութիւններ են միայն. փոքր և անշքացած արտաքին երևոյթով՝ կոնդակներու գիրք մ'է. փափագելի է որ վերադառնայ իր նախկին փայլին ու կենդանութեան։

Բանասերի նոր թիւը (հատոր Թ. № 1) ցոյց կու տայ թէ թերթը եւած է արդէն ապաքինման վիճակէ։ Պակաս չեն հոն հետաքրքրող էջեր. — Սենեքերիմ Չեկպի

կը խօսի «Արեւելեան աշխարհաբարոյ եւ դաժ առաջին թարգմանութեան վրայ» — Դոտեւ արքայադստեան կոչուած գիրք մը՝ սպանիերէնէ թարգմանուած 1755ին Տէր Մարտիրոս Նոր-Չողայեցի քահանայէն։ Լեզուի պատմութեան համար շատ հետաքրքրական են՝ յօդուածագրին հրատարակած առակները։

Հաղոն «Սարգեմ» բառի ծագումը կ'ուսումնասիրէ զայն ստուգարանելով պահլաւերէն սար (միաբանել, կարգել, խմբել) բառէն որ կը համապատասխանէ սակկ. «Սրի» ի, և յունարէն «ճըրամի» ի, և որովհետեւ «լեզուաբանական հաստատուն օրէնք մ'է թէ երբ բառ մը արմատապէս գոյութիւն ունի լեզուական ընտանիքի մը երեք անդամներուն մէջ (երկուքը խիստ պատշաճաբանաբանական են) ալ կարելի է ստուգապէս որոշուած նկատել անոր բնիկութիւնը», կը հետեւի ուրեմն թէ պահլաւ բառ մ'է սարը։ Սար — եւ՛ ձեւի հնութիւնը՝ Պ. Ելքէնեանէն պաշտպանուած՝ կը հաստատուի այս մեկնութեամբ։

Հետաքրքրական է Պ. Բասմաշեանի հրատարակած Ներսէս Լամբրոնացւոյ օրհներբեր՝ քաղուած Բարիզու ազգային մատենադարանէն, և «Անիի նորոգութիւնը»։ Բանասերի սոյն թուին մէջ կը սկսի Հ. Աճառեանի ուսումնասիրութիւնը՝ Ս. Մեսրոբայ վրայ. առ այժմ դեռ հին և նոր աղբիւրներու ցանկերն են խնդրուած առջեւինս. աշխատութիւն մը՝ որ 1905ին փանտեան մրցանակին ստացաւ Լազարեան ճեմարանէն, և որ հետեւաբար կարեւոր լուսարանութիւններ կը խոստանայ այն խնդիրներու մասին զորս Բագմավիպի այս թուին մէջ ալ շօշափեցինք՝ Եղիշէ եպս. Դուրեանի մէկ յօդուածին առթիւ։ Զարմանալի է սակայն որ Պ. Աճառեան խօսելով հանդերձ Հ. Ս. Թորոսեանի ուսումնասիրութեան վրայ (Կորեան մասին, Բագմավիպ, 1897 էջ 110, և այլն) չէ անդրադարձած հոն Երրորդ Կորեան մը (աւելի մեծ՝ քան այժմեան ընդարձակը) ենթադրութիւնը, որ այնքան հաւանական նկատուեցաւ։

2. Կրթական. «Աղբիւր» (Թիֆլիս) «Նիդալի» (Պոլիս) Պատահի (Լոնտրա) մանկավարժական թերթերն են։

Անշուշտ կրթական նպատակ մ'ունի նաև Լոյս, Պոլսահայ կանանց թերթը. իր նոր ու գեղեցկագոյն տպագրութեամբ, իր աշխարհիկ բովանդակութեամբը՝ պէտք է նա տարածուած ըլլայ շատ անտանաց մէջ. այս իսկ փափագելի կ'ընէ որ աւելի ճոխ ըլլայ իր մէջ հայկական ընտանեկան կեանքի վերաբերող մասը, ազգագրական բաժինը. անդունդ մը կայ արեւելեան և արեւմտեան կեանքի մէջ. եւրոպական բարեքրու նկարագիրը պէտք է չափաւորուած ըլլայ, չլիսաւելու համար ցեղական աւանդական առարկութեանց, այլապէս՝ մեծագոյն օգուտ մը բերելու տեղ՝ չարիք մը պիտի ըլլայ ան։ Լոյս թող ըլլայ ան՝ ոչ եթէ արհեստական, երեկոյեան հանդէս մը ցոյց տալու վառուած. այլ իրական, իջած լեռներու սպիտակ կատարէն և ամբիժ բնութեան մը վրայ տարածուած։

3. Զանգեզուր. Ռուսաստանի մէջ անակրկել բողոքով մ'եղաւ այս տեսակի թերթերու. Խաղապալ, Հոյսի, Սպիրի, և այլն։ Եւ անգամ մ'ալ ցոյց տուին մեր կովկասի եղբայրները՝ թէ որքան գերազանց են թիւրքահայերէն ըմբռնումի լրութեան, գործելու կորովի մէջ, այնքան աննդունակ նուրբ սրամտութեանց և նուրբ ծաղրանկարներու։ Անտարակոյս հանճարեղ յօդուածիկներ չը պակսեցան, բայց զրութեանց մեծամասնութիւնը անտանելի էին և ճշող. աղքատի ցաւին վրայ զրուած անհամ որբեր իրր երգիծաբանութիւն ներկայացուեցան՝ և գունաւորուած հրէշային պատկերներ՝ իրր ծաղրանկար։ Յամենայն դէպս զաւեշտութիւնը գոյութիւնը ուրախալի է. սրամտութեան, մտքի երագութեան մարզանք մ'է ան. — Եզրպտահայոց զաւեշտութիւն է Երուսանդ Օտեանի «Ազատ խօսք»ը. երկրպոյութեան տեղի չի տար հրատարակչին սրամտութիւնը. հաճելի պիտի ըլլայ եթէ՛ անկար երկնալու համար՝ զայն չգործածէր նաև յարգելի անձնաւորութեանց դէմ։

սոյն թերթը, ժամանակէ մի վեր դադրած, ի լոյս կ'ընծայուի վերստին 3 օգոստոսի թիւով: Լիւյսի (վահրամ ֆափագեանի) Հանրագիտակը է՝ Պօլսահայոց համար՝ դիւրագին խանութ մը ժպիտներու: Լիւս շատ յաջող է՝ երբ վիպակներով պօլսական կեանքէն տեսարաններ կ'ընծայէր: Բայց, տիտուր հարկ, նիւթերը կը սպառին, իսկ ծիծաղելու պահանջը՝ ժողովրդեան մէջ կը մնայ. պակասող ոյժը փոխարինելու համար դիւրին միջոցը կայ: անհամեստ պատկերներ տալ: Եւ այս թերութիւնը ստուերած մ'է Լիւյսի գրականութեան՝ որուն իրական ձգտումն է օգտակար և սրբագրիչ ըլլալ ժողովրդեան: Յ. Ալիկարի գրչի տակէն աւելի սահուն և աւելի ողորկ դուրս կը ցայտեն պարբերութիւնները. մտածութիւնները շատ աւելի ակնախտիկ ցուրբ, անակընկալներ ունին: Բայց մեծագոյն չափով ունի՝ երգիծարանական տաղանդի հետ՝ վերոյիշեալ թերութիւնը: Ե. Թօլայեանի զանշտները հեշտալի ժամեր տուած են պօլսահայ ժողովրդեան: Բայց իր սրամտութիւնը, ճրի ծախսներու տեղ, չէր կարող գրական աւելի մնայուն ձևով մ'արտայայտուի: Խիկարի շատ յօդուածներ անձանօթ մնացած են: Մեծապատիւ Մոյրացկանները՝ Թափօրով՝ բեմէ բեմ կը շրջին:

Դ. — Վաճառականական. « Բիւրակն » թերթը՝ նուիրուած առևտրական աշխարհագրութեան, իւրացանչիւր երկրի դրամական և տնտեսական տեղագրութեան, առևտրական լեզուագիտութեան, և այլն:

Ե. — Գեղարուեստական. « Յուշարար » նուիրուած թատրոնի. վայրկեան մը դադրած՝ Հիւրմէս տպարանի փակման պատճառով՝ վերստին լոյս կը տեսնէ. կը ստանանք իր 6° թիւը, ուր Մառի և Գագիկ Ա. ի արձանին պատկերները կը տեսնենք. գեղարուեստական թերթ մը՝ որ կը համապատասխանէ իր կոչման՝ գովելի է միշտ: այսպիսի է Յուշարար. իր 6° թիւի բովանդակութիւնը կարող է գագափար մը

տալ իր ընդհանուր պարունակութեան մասին. « Հայ Բեմ » 1906-7 թ. Թատերաշրջանին. — Հայ դրամատիկական ընկերութեան արտադարձ ընդհանուր ժողովներ. — Մառի պեղումները. — Գրական նորոյթ. — Կրօնական տաճարներ. — Բանաստեղծութիւն. — Հայ մանրանկարչութիւն » և այլն:

Զ. — Հանրագիտականը. այսպէս կ'անունեննք այն թերթերու խումբը՝ որ առանց ո՛ր և է որոշ յատկանիշ ունենալու և գերակշիռ տարր մը՝ իր բովանդակութեան մէջ՝ գովելի, գրեթէ նուիրական պաշտօնն ունի ամէն տեսակի նիւթեր հայ թայթելու հայ ժողովրդեան մտքին, ջանալով անոր դպրոցը, լիկէնը, համասարանը՝ միանգամայն գրօստեղին ըլլալ:

Օրագիրներ չեն անոնք այլ ամէն տեսակի զբոսի բովանդակող մատենադարաններ՝ ուր կայ դասագիրքը՝ փլիւսոփայական բարձր գրութեան մը քով՝ վէպը՝ գիտականին, բանաստեղծութիւնը՝ քաղաքականին: Պօլսոյ թերթերը շատ հաճելի և շատ եռանդուն կերպով կ'իրագործեն ժողովրդական ուսուցումը: — Հանրագիտական տեսակի կը պատկանին. Արևիկը, Բիւզանդիոն, Մանգուսէ, Արևելեան մամուլ, ու նաև Մեմֆուսի ախպարը:

Ինչ կուսակցութեան կամ ինչ մասնագիտութեան ալ ծառայեն՝ հայ թերթերը հասարակաց յատկանիշ մը պէտք են ունենալ: Բարոյականութիւնը:

Ընդհանուր քննութիւն մը այս տեսակէտից՝ շատ տիտուր արդիւնքներ պիտի տար: Մամուլը որ թատրոնի հետ՝ ժողովրդեան դաստիարակն է՝ աստիճան մասին երբեմն կը կատարէ իր դերը: Անձնականութիւնն երբեմն և չարասրտութիւնը կը գտնեն հոն իրենց մեծագոյն զէնքը: Եւ ինչպէ՞ս ընթերցողները հետաքրքրելու համար միայն՝ հրատարակութեան կը տրուին դիտումնաւոր տեղեկագրեր: Օրինակելի է Մանգուսէն որ իր սրամիտ յօդուածագիրներէն մին հեռացուց խմբագրութենէն՝ անհիմն ինչպէս կ'ըսէր՝ ամբաստանութիւն

մ'ըրած ըլլալուն համար, իսկ քանի մը թեր-
թերու խմբագիրները իրենց զիրենց հրա-
տարակիչներ միայն կը նկատեն՝ առանց
բարդակաւն պատասխանատուութեան ո՛ր
է մտահոգութիւն ունենալու:

Քաւական է միայն վայելչութեան զգա-
ցուն ունենալ, վրդովելու, սարսուռ զգա-
լու համար այն բրտութենէն, որ քանի
մը թերթերու յատկանիշն է եղած:

Այսպէս չհալկական ընկերութիւնը՝ որ
աւելի կ'ընթ պիտի ըլլայ՝ պիտի արգա-
հատի անշուշտ իր այդ նախնիներուն՝ որ
նախատուինքն է հայշոյանքը մարդավա-
րութեան դէմ չէին նկատեր, այն պատ-
հառաւ որ հրապարակաւ կ'ընէին զանոնք:

Խ Մ Ր .

“IMPALUDISME,” Ի ՅԱՐԳԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

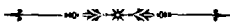
— Ա Պ . Տ .

Տղթոր Սմբատ Մ. Գարբիէան մ'առաջարկէ Im-
paludismeը «դոզ» քաղածնէ. դոզ իրաւամբ դիտել
կու տայ որ դոզը՝ անտանիշն է, ոչ հիւանդութիւնը, և
կը պաշտպանէ անոնք. Գարբիէանն է պատապար-
կուած բառը, ունի է «Հաւանքաւորութիւն» համա-
ճախարակին, զոր պէտք է գործածել «Թիւն» որ աւելի
յարմար բառ մը գտնուի:

Համախոստրիս բառին մէջ դիտել տանք որ ու-
րիւնը՝ աւելորդ մասնիկ մ'է. — Ժանտախոստրիս, Ժո-
ղախոստրիս՝ կ'ընենք. ուրիշն աւելնէ առաջ երկու
վանկ ընէնք:

Քայք Համախոստ ալ բարբարոս ժայն մ'է, և Համի
կրկնումը ահռելի աննիւրբաւորութիւն. Համիսին հոմա-
նիշներ ունենք. Եղոտիս, Մօր. ընտրենք ուրիշն վերջի-
նը. Impaludisme=Մօրախոս, աւելի կարճ քան ֆրանս
սերէնը. Պանի որ Մայր արմատի բարդութեամբ հիւան-
դութեան անուն մը չկայ, չփութեան տեղիք չի չար:
«Մօրախոս»ը «աւելի յարմար բառ»ը չէ՝ որուն կը ըս-
պասէք, Պ. Տղաւարան:

Հ. Կ. Տ. Ս.

ՀԵՈՒԹՅՈՒՆ ՆՈՐ ԳՈՐԾԱԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երբեքայի Հեռախօսը հանդէսին մէջ կը կար-
գաւք Մ. Ռօթթէլլին յօդուածը, յորում կը խօ-
սի հեռախօս գործւոյն մի քանի նոր գործածու-
թեանց վրայ, որ եզակի են:

Նայի կրօնական սենակէտով՝ առաջարկուած
է հեռախօսով խոստովանիլ ամենատիպողական

դէպքերու մէջ. կաթողիկէ կղերը քննելու վրայ
է. բայց հասանական է որ բոլորովին անպատ-
շաճ դատուի այսպիսի առաջարկի մ'իրագոր-
ծումը:

Գանաստ գաւառի Տուօն քաղաքին մէջ, հե-
ռախօսը կը գործածուի մշակութիւնը տարածե-
լու համար. հեռախօսին բաժանորդ գրուած են
այս քաղաքիս և շրջակայ գիւղերուն բոլոր բնա-
կիչները:

Որ մը դպրոցականին մէկը՝ որուն յանձնուած
էր դժուարին հրահանգ մը, տալիսպալիք դրու-
թեան մէջ գտնուելով՝ հեռախօսի միջոցաւ դի-
մեց Գրատան վարիչին, որմէն գոհացուցիւ պա-
տասխաններ ընդունեցաւ:

Այս օրինակին շատերն ալ հետեւեցան, և երբ
այսմ տղայ մը օգնութեան կարօտի՝ հեռախօսի
միջոցաւ կը ստանայ Գրապետին:

Այս փորձերը ցցուցին որ հեռախօսը կրնայ
դատաստանական խնդրոց մէջ գործածուի:
Դատարանի մը իմացուցին՝ դէպք մը քննու-
թեանց ժամանակի՝ թէ շատ կարեւոր վկայ մը
մոռուած էր դատի կանչուիլ, քննութիւններ
ընելէ վերջ իմացուցաւ որ մօտակայ քաղաքը
կը գտնուէր. երկու կողմանց փաստաբանները՝
որ կը շտապէին վէճին լծնալուն՝ համաձայնե-
ցան որ հեռախօսին միջոցաւ խօսի, և այսպէս
եղաւ. դատաւորը զիջաւ իրենց առաջարկին՝ և
սկսան երկուքը, դատաւոր և վկայ՝ հեռաձայ-
նով խօսակցիլ խնդրոյն մասին:

Արիւ կարեւոր դէպք մը հանդիպեցաւ անցեալ
յուլիտարին՝ Մարիլիոյ վճռաբեկ ատենին մէջ,
որուն դատաւորը Պալմիրոյա չէր գտնուէր՝ երբ
դատարանին առաջարկուեցաւ խնդիր մը որուն
անմիջական լուծումին հալկաւոր էր. թէպէտ և
հեռու, Եւրոպայաւորը հաւանեցաւ վէճը քննու-
թեան աննելու. ուստի Նիւ - Եօքթի հեռախօսի
սենկին մէջ նստաւ, և հեռախօսի միջոցաւ վը-
ճիւնները արտասանեց:

Հեռախօսը այսօրուան օրս ոչ միայն կը գոր-
ծածուի հանքերուն մէջ, այլ նաեւ անտանքերու.
Մենի անտառին մէջ հեռախօսական գիծերը այն-
քան շատ են որ տէրերը կը խօսակցին իրենց
ծառաներուն հետ՝ անգին հեռախօսութեան մէջ:

Շատ երեւելի է հեռախօսին գործածութիւնը
դաշնամուրի ձայները սրբազրեւուն մէջ. դաշ-
նակի վաճառական մը (ի Սթրիլինկ) զրկեց իւր
ստեղծարարութեամբ (accordéon) էրիէ քաղաքը, դաշ-
նակ մը շուկելու համար. բայց ուրիշ դաշնակ
մը հարկաւոր էր, որովհետեւ երեւելի տուն մը
ունէին և կ'ուզէին երկու դաշնակով նուազել
այն օր. ուստի ի Սթրիլինկ հեռախօսութեամբ որ
ուրիշ մ'ալ իրկեն, պատասխանեցին թէ այդ ժա-
մանակ անկարելի է, ուստի ստեղծարարութեամբ
հանձարեղ զաղափար մը յղացաւ. հրամայեց որ
հեռախօսին առջեւ դնեն ուղղած դաշնակը և
միշտ նուազեն, մինչեւ ինքը իւրաքանչիւր ստեղ-
նի ձայնը որոշ ըմբռնէ. ասով իր դաշնակը հա-
մաձայնեցուց ճշդիւ հեռաւոր քաղաքի դաշնա-
կին հետ. և յետոյ մօտէն փորձելով աւելի եւս
յայտնի եղաւ փորձին յաշնութիւնը:

* * *